
KULAK SÖZCÜĞÜYLE KURULMUŞ DEYİMLERİN BİLİŞSEL DİLBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Edina SOLAK¹, Mirza BAŐIC²

Öz

Geleneksel yaklaşıma göre deyimler kültürlerin özelliklerini yansıtan kalıplaşmış ifadeler olarak nitelendirilmektedir. Başka bir deyişle deyimler günlük hayatı içeren, az sözle çok kavram ve yargının dile getirildiğı keskin ifadeler olarak açıklanmaktadır. Fakat, bilişsel dilbilim yaklaşımına göre deyimler insanın kavramsal dizgesinin ürünleri olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada bilişsel dilbilimin kuramları ve yöntemlerine dayanılarak *kulak* sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin anlamları incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, işitmenin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynayan vücut parçasını ifade eden *kulak* sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin anlamlarını güdüleyen bilişsel mekanizmaları ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Deyim, Bilişsel Dilbilim, Kulak, Bilişsel Mekanizmalar, Türkçe.

¹ Zenitsa Üniversitesi Felsefe Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Zenitsa, Bosna Hersek, edina262@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-2737-8359.

² Zenitsa Üniversitesi Felsefe Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Zenitsa, Bosna Hersek, basicmirza99@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-7898-4757.

Makale Gönderilme Tarihi: 3 Şubat 2020. Makale Kabul Tarihi: 11 Mayıs 2020.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS OF PHRASEMES WITH THE LEXEME *KULAK* (*EAR*) AS A COMPONENT

Edina SOLAK, Mirza BAŠIĆ

Abstract

The traditional approach to the study of language defines phrasemes as stable language units which reflect cultural characteristics. Hence, phrasemes are defined as stable language units with arbitrary meaning which reflect everyday life events. On the other hand, the cognitive linguistic approach to the study of language represents a claim that the meaning of phrasemes is motivated by the human conceptual system. Relying on the fundamentals of cognitive linguistics, this paper analyzes the meaning of phrasemes with the lexeme *kulak* (*ear*) as a somatic component. In fact, the primary objective of this paper is to indicate cognitive mechanisms motivating the meaning of phrasemes with the component lexeme *kulak* (*ear*) which indicates a body part with a very important function in the hearing ability.

Keywords: Phraseme, Cognitive Linguistics, Ear, Cognitive Mechanisms, Turkish Language

Giriő

Organ adlarıyla kurulmuş deyimler Türkçedeki deyimlerin en büyük kısmını oluşturmaktadır (Çelik, 2017). Geleneksel anlayıőta deyimler genellikle mecaz anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleri olarak nitelendirilmektedir. Deyimler bir milletin kültürünü, tarihini, geleneklerini ve adetlerini yansıtan keskin ifadeler olarak açıklanmaktadır (Sarıtaş, 2012: 175; Paőalıođlu, 2016: 92).

Bilişsel dilbilim yaklaşımına göre, insan biliőinin önemli bir bölümünü oluşturan deyimler kavramsal dizgenin ürünleri olarak nitelendirilmektedir. Kavramsal metafor, kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmalar deyimlere yansıtılmakta ve deyimlerin anlamlarını güdelemektedir (Lakoff, 1987: 447; Kövecses & Szabó, 1996: 330; Gibbs, 1997: 142; Peçenek & Ay, 2010: 244; Barçot, 2017: 40).

Geleneksel anlayıőta metafor sadece edebiyatta kullanılan bir söz figürü olarak nitelendirilmektedir. Fakat, bilişsel dilbilim alanında kavramsal metaforun günlük hayatın bir parçası olduğu düşüncesi öne sürülmektedir. Bilişsel dilbilim alanında kavramsal metaforların sadece edebiyatta değil, günlük hayatta da kullanıldığı düşüncesi belirtilmektedir. “Kavramsal metafor günlük davranıő ve düşünce kalıplarımızın bir parçasıdır. Kavramsal metafor metafor dünyayı kavramsallaőtırmada önemli rol oynamaktadır. Metafor, göreceli olarak daha soyut ve yapılandırılmamıő bir alanı (hedef alan) daha somut ve daha iyi yapılandırılmıő bir alanla (kaynak alan) eőleőtirerek anlamamızı sağlar“ (Lakoff, 1993: 204).

Bir kavramsal metafor, hedef alan ve kaynak alan olarak adlandırılan iki kavramsal alandan oluőmaktadır. Kavramsal metaforlar HEDEF ALAN KAYNAK ALANdır biçimiyle oluőturulmaktadır. Kaynak alan başka bir kavramsal alanı anlamak için metaforik ifadeler seçtiğimiz ve daha somut olan alandır. Hedef alan ise bu yolla anlaőılan ve daha soyut olan kavramsal alandır. Bireyler kaynak alanı kullanarak hedef alanı anlamaya çalıőmaktadır (Lakoff & Johnson, 1980: 4 – 6; Lakoff & Turner, 1989: 60 – 65; Kövecses, 2010: 4; Stanojević, 2013: 54 – 55; Arıca-Akkök, 2015: 18).

Örneğin, *gözleri açılmak* deyiminde ANLAMAK GÖRMEKTİR kavramsal metaforunun etkili olduğunun farkına varılmaktadır. Görme duyusu insanın temel deneyimlerinden biridir. Temel anlamları görme duyusu ve algısına dayanan sözcüklerin *anlamak* gibi anlamlarda kullanabilmesi, bireylerin anlama aktivitesini görme duyusu ve algısına benzeterek iki aktiviteyi aynı

kategoride sınıflandırmasıyla açıklanabilir. Başka bir deyişle, bireyler görme algısını kullanarak daha soyut deneyim olan anlama aktivitesini anlamaya çalışmaktadır (Kerovec & Öner, 2018: 8).

Kavramsal metonimi, bir varlığı (araç) onunla ilişkisi başka bir varlık (hedef) ile tanımlamak amacıyla yapılan bir bilişsel mekanizma olarak nitelendirilmektedir. Kavramsal metafor alanlar arası eşlemeler içermektedir. Kavramsal metonimi ise tek bir alan veya alanı matrisi içindeki eşlemeleri içermektedir. Bu, kavramsal metafor ve kavramsal metonimi arasındaki önemli bir farktır (Kövecses & Radden, 1998: 39; Özer, 2017: 297).

Örneğin, *başını kurtarmak* deyiminde HAYAT İÇİN BAŞ kavramsal metonimisinin etkili olduğunun farkına varılmaktadır. Bireyler, başın vücutta yer alan en önemli organ olduğunu bilmektedir. Bu yüzden *başını kurtarmak* deyiminde baş hayat ile eşleşmektedir.

Kulak Sözcüğüyle Kurulmuş Deyimler

Anatomik isimler deyimlerin yapısında önemli bir yere sahiptir. Özellikle *baş, göz, dil, el, ayak, kulak* gibi sözcükler deyimlerde maksadı ifade eden asıl unsurları oluşturmaktadır. Vücut parçalarını ifade eden sözcüklerin kavramsal metafor ve kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmalar aracılığıyla diğer anlamsal alanların üzerine eşlenmesinin kolay olması, anatomik isimlerin deyimlerin yapısında önemli rol oynamasının temel sebebidir (Özkan & Şadiyeva, 2003: 137; Chen, 2005: 2, Özer, 2017: 299).

Kulak işitmenin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. *Kulak* sözcüğüyle kurulmuş deyimler insanoğlunun fiziksel özelliklerini, insan davranışlarını ve insanın bulunduğu durumları yansıtmaktadır.

İnsanoğlunun Fiziksel Özelliklerini Yansıtan Deyimler

Kulak sözcüğüyle kurulmuş üç deyim insanoğlunun fiziksel özelliklerini yansıtmaktadır. Bu deyimler UTANGAÇLIK (bkz. 1.a) ve İŞİTME SORUNU (bkz. 1.b ve 1.c) kavramsal alanlarıyla ilişkilidir.

(1)

- a) *Yaptığım hatayı anlayınca kulaklarıma kadar kızardım.* (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulaklarina-kadar-kizarmak-deyimi-5061> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)

- b) ***Kulakları duvar olan* ihtiyarla avaz avaz iliŐki kurmaya ūŐenmiŐler.** (Taner, 2015: 175)
- c) *Rize Milletvekili ile kulakları aŐır iŐiten yaŐlı adamın diyalogu bizi gūldūrdū.* (<https://www.haberler.com/rize-milletvekili-ile-kulaklari-agir-isiten-yasli-4283183-haberi/> - EriŐim Tarihi: 03.01.2020)

(1.a) cūmlesinde *kulaklarına kadar kızarmak* deyiminin UTANGAÇLIK kavramsal alanına doŐru geniŐlediĐinin farkına varılabilmektedir.

Renk terimleri insan iŐin önemli biliŐsel kavramlar ve kategoriler sunar. Renk terimlerinin temel tūrleri ve özelliklerini insan metaforikal kullanımla iliŐkilendirir. Kırmızı renk adı olarak utanç, ūfke gibi duygu hallerinin metaforik iliŐkisine atıflarıırken korku, endiŐe gibi olumsuz duygu durumlarında beyaz ile eŐleme vūcut organ adlarından yūz ile eŐlemede gūrūlmektedir (Ūzer, 2017: 302). (1.a) cūmlesinde bu metaforik iliŐkisinin *kulaklarına kadar kızarmak* deyiminde etkili olduĐunun farkına varılmaktadır.

(1.b) ve (1.c) cūmlelerinde *kulakları duvar olmak* ve *kulakları aŐır iŐitmek* deyimlerinin İŐİTME SORUNU kavramsal alanıyla iliŐkili olduĐu gūrūlmektedir. *Kulakları duvar olmak* (1.b) ve *kulakları aŐır iŐitmek* (1.c) deyimlerinde İŐİTİM İŐİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduĐu gūrūlmektedir. Bireyler, kulaĐın iŐitmenin gerŐekleŐmesinde önemli bir rol oynayan vūcūt parçası olduĐunu bilmektedir. Bu yūzden *kulakları duvar olmak* ve *kulakları aŐır iŐitmek* deyimlerinde kulak organı iŐitme duyusu ile eŐleŐmektedir.

İnsan Davranışlarını ve İnsanın Bulunduğu Durumları İfade Eden Deyimler

Kulak sūzcūĐyūle tūremiŐ 26 somatik deyim insan davranıŐlarını ve insanın bulunduĐu durumları ifade eden nitelikli deyimlerdir. Bu deyimler DİKKATLİLİK (bkz. 2.a, 2.b, 2.c, 2.d, 2.e, 2.f, 2.g, 2.h ve 2.i), DİKKATSİZLİK (bkz. 3.a, 3.b, 3.c ve 3.d), YENİ BİR ŐEY ŪĐRENMEK (bkz. 4.a, 4.b, 4.c. ve 4.d), RAHATSIZ ETMEK (bkz. 5.a, 5.b ve 5.c), DŪŐUNCELERİNİ KABUL ETTİRMEK (bkz. 6.a, 6.b ve 6.c), GŪZEL BİR ŐEY İŐİTMEK (bkz. 7.a), ŐAŐKINLIK (bkz. 7.b), SEVİNÇLİLİK (bkz. 7.c) kavramsal alanlarıyla iliŐkilidir.

(2)

- a) ***Kulağını aç da beni iyi dinle!*** (Celep, 2013: 327)
- b) *Ne konuŐtuklarını merak ediyordum, yanlarına yaklaŐarak **kulak kesildim.*** (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulak-kesilmek-deyimi-3124-Erişim-Tarihi:03.01.2020>)
- c) *Öğretmenin anlattıklarına **kulak verip** sessizce dinlediler.* (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulak-vermek-deyimi-5065-Erişim-Tarihi:03.01.2020>)
- d) *Bunların sözlerine ne diye **kulak asıyor**, ona göre yapacağın iŐi kestiriyorsun?* (<http://tdk.gov.tr/> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)
- e) *Karanlıkta, uyuyup uyumadığını anlayabilmek için tüm seslere **kulak kabartarak** yanına uzandım.* (Őafak, 2014: 354)
- f) ***Kulağım*** çocukta, her an uyanabilir. (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulaği-bir-Şeyde-olmak-deyimi-12189-Erişim-Tarihi:03.01.2020>)
- g) *Öbürü göğsünden ağır yaralı iki erin geriye alınmalarına **göz kulak oluyordu.*** (İlhan, 1973: 118)
- h) *EŐek karanlıkta Murad'ın varlığını hiseddince **kulaklarını dikti.*** (Niyazi, 1974: 57)
- i) *Őimdi **kulakları**, seslerimize **dikilmiŐ** bir köpek gibi yattıyordu.* (Abasıyanık, 1970: 24)

Yukarıdaki cümlelerde *kulağını açmak* (2.a), *kulak kesilmek* (2.b), *kulak vermek* (2.c), *kulak asmak* (2.d), *kulak kabartmak* (2.e), *kulağı (bir Şeyde) olmak* (2.f), *göz kulak olmak* (2.g), *kulaklarını dikmek* (2.h) ve *kulakları dikilmek* (2.i) deyimlerinin DİKKATLİLİK kavramsal alanına girdiği anlaşılmaktadır. *Kulağını açmak* (2.a), *kulak kesilmek* (2.b), *kulak vermek* (2.c), *kulak asmak* (2.d), *kulak kabartmak* (2.e), *kulağı (bir Şeyde) olmak* (2.f) ve *göz kulak olmak* (2.g) deyimlerinde DİKKAT İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğu görölmektedir. Bu deyimlerde kulak organı dikkatlilik algısıyla eşleşmektedir. Bu durumda DİKKAT İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. (2.h) ve (2.i) cümlelerinde DİKKATLİLİK YUKARIDADIR kavramsal metaforunun *kulaklarını dikmek* (2.h) ve *kulakları dikilmek* (2.i)

deyimlerinin anlamını güdelediğinin farkına varılabilmektedir. Bu deyimlerde kulak organı yukarıya doğru bir hareketi işaretlemektedir. Bu durumda DİKKATLİLİK YUKARIDADIR kavramsal metaforunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

(3)

- a) *Fırsat buldukça oraya tırmandığımı ve tehditlere **kulak asmadan**, teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim, bir gün “Bu çocuk insan değil, çalığışu” diye bağırıştır.* (Güntekin, 2017. 16)
- b) *Bazıları hava kirlenmesinde olduğu gibi bu eleştirileri **kulak ardı ediyorlar**.* (Taner, 2015: 207)
- c) *Onu bile **yarım kulak dinliyor**.* (Çelik, 2012: 117)
- d) *Bana söylenen bütün laflara **kulaklarımı tıkadığım için bin kez pişmanım**.* (Çelen, 2008: 65)

Yukarıda verilen örneklerde *kulak asmamak* (3.a), *kulak ardı etmek* (3.b), *yarım kulak dinlemek* (3.c) ve *kulaklarını tıkamak* (3.d) deyimlerinin DİKKATSİZLİK kavramsal alanına genişlediğinin farkına varılabilmektedir. *Kulak asmamak* (3.a), *kulak ardı etmek* (3.b) ve *yarım kulak dinlemek* (3.c) deyimlerinde kulak organı dikkatlilik algısıyla eşleşmektedir. Bu durumda DİKKAT İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kulaklarını tıkamak (3.d) deyiminde kulak organı, üzeri kapatılabilen bir nesne olarak ele alınmaktadır. Başka bir deyişle, bu deyimde kulak organı bir kap olarak metaforize edilmektedir. Bu durumda KULAK KAPTIR kavramsal metaforunun etkili olduğu anlaşılmaktadır.

(4)

- a) *Senin şehre gideceğın **kulağıma çalındı**, ne diyorsun?* (Celep, 2013: 327)
- b) *Kardeşim Abdü'r-Rahmân b. Avf'ın hasta olduğu **kulağıma geldi**, ben de nasıl olduğunu görmek için onun yolunu tuttum.* (Suyûtî, 2014: 60)
- c) *Olup bitenler **kulağına gitse** onlardan önce çarkıma okur ya neyse.* (<http://tdk.gov.tr/> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)

- d) *Her önünden geçtiğim insanın söylediklerine kulak misafiri oluyorum.* (Kanık, 1969: 180)

Yukarıdaki cümlelerde *kulağına çalınmak* (4.a), *kulağına gelmek* (4.b), *kulağına gitmek* (4.c) ve *kulak misafiri olmak* (4.d) deyimlerinin YENİ BİR ŐEY ÖĞRENMEK kavramsal alanıyla ilişkili olduğu görölmektedir. *Kulağına çalınmak* (4.a), *kulağına gelmek* (4.b) ve *kulağına gitmek* (4.c) deyimlerinde kulak organı kap olarak ele alınmaktadır. Kap içine bir nesne girmektedir. Kap içine (kulağına) giren nesne bilgi, anlamdır. Bu durumda KULAK KAPTIR ve ANLAMAK İŐİTİMDİR kavramsal metaforlarının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kulak misafiri olmak (4.d) deyiminde kulak organı işitme duyusu ile eşleşmektedir. Bu durumda İŐİTİM İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

(5)

- a) *Bu ne ses, kulağımın zarı patlayacak!*
(<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulagin-in-zari-patlamak-deyimi-12179> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)
- b) *Kulakları patlatan bir ses bütün ormanı, bütün kuşları, bütün dünyayı susturdu.* (<http://tdk.gov.tr/> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)
- c) *Evde kimse yoktu sözü kulağını tırmaladı.* (Esendal, 1983: 98)

Yukarıda verilen cümlelerde *kulağımın zarı patlamak* (5.a), *kulakları patlatmak* (5.b) ve *kulağını tırmalamak* (5.c) deyimlerinin RAHATSIZ ETMEK kavramsal alanına girdiğı görölmektedir. *Kulağımın zarı patlamak* (5.a) ve *kulakları patlatmak* (5.b) deyimlerinde kulak organı kap olarak ele alınmaktadır. Kap (kulak) bir nesne tarafından doldurulduğu için patlamak üzeredir. Kabı dolduran nesne hoş olmayan seslerdir. *Kulağımın zarı patlamak* (5.a) ve *kulakları patlatmak* (5.b) deyimlerinde KULAK KAPTIR kavramsal metaforunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kulağını tırmalamak (5.c) deyiminde kulak organı, başka bir nesne tarafından tırmalanan nesne olarak ele alınmaktadır. Kulağı tırmalayan nesne hoş olmayan sestir. Bu durumda İŐİTİM DOKUNUŐTUR kavramsal metaforunun etkili olduğu anlaşılmaktadır.

(6)

- a) *Bunu Bayram Ağanın kulağına koydular.* (Adıvar, 1971: 103)
- b) *Yalan ile kulaklarınız doldu.* (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulaklari-dolmak-deyimi-12213> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)
- c) *Belli ki annen, senin kulağını doldurdu.* (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/kulagini-doldurmak-deyimi-12178> - Erişim Tarihi: 03.01.2020)

(6.a), (6.b) ve (6.c) cūmlerinde (*birinin*) *kulağına koymak* (6.a), *kulakları dolmak* (6.b) ve (*birinin*) *kulağını doldurmak* (6.c) deyimlerinin DŪŐUNCELERİNİ KABUL ETTİRMEK kavramsal alanına geniŐlediđi gūrūlmektedir. KULAK KAPTIR ve ANLAMAK İŐİTİMDİR kavramsal metaforlarının (*birinin*) *kulağına koymak* (6.a), *kulakları dolmak* (6.b), (*birinin*) *kulağını doldurmak* (6.c) deyimlerinin anlamlarını gūdelediđinin farkına varılabilmektedir. (*Birinin*) *kulağına koymak* (6.a), *kulakları dolmak* (6.b), (*birinin*) *kulağını doldurmak* (6.c) deyimlerinde kulak organı kap olarak ele alınmaktadır. Kap içine koyulan (6.a) veya kabı dolduran (6.b ve 6.c) nesne bilgi, anlam, dūŐuncedir. Bu durumda KULAK KAPTIR ve ANLAMAK İŐİTİMDİR kavramsal metaforlarının etkili olduğu anlaŐılmaktadır.

(7)

- a) *O kadar gūzel ki kokusunu iime çekiyorum, derin derin dalga sesleri kulađını okŐuyor.* (YeŐildađ, 2011: 54)
- b) *Kulaklarıma inanamıyordum, bu kadar nârin, bu kadar gūzel, bu kadar nahif bir vūcutta, būyle kuvvetli bir ruh...* (Seyfettin, 1976: 147)
- c) *ocuklarıma beni misal gūzterdiđini, ađzım kulaklarıma vararak ūteden beriden iŐitiyordum.* (<http://tdk.gov.tr/> - EriŐim Tarihi: 03.01.2020)

(7.a) cūmlesinde *kulađını okŐamak* deyiminin GŪZEL BİR ŐEY İŐİTMEK kavramsal alanıyla iliŐkili olduđu gūrūlmektedir. *Kulađını okŐamak* (7.a) deyiminde İŐİTİM DOKUNUŐTUR kavramsal metaforunun etkili olduđunun farkına varılabilmektedir. Bu deyimde kulak organı, baŐka bir nesne tarafından okŐanan nesne olarak ele alınmaktadır. Kulađı okŐayan nesne

gŪzel sestir. Bu durumda İŐİTİM DOKUNUŐTUR kavramsal metoforunun etkili olduėunu sŵylemek mŵmkŵndŵr.

(7.b) cŵmlesinde *kulaklarına inan(a)mamak* deyiminin ŐAŐKINLIK kavramsal alanına girdiği anlaşılmaktadır. *Kulaklarına inan(a)mamak* deyiminde İŐİTİM İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu deyimde kulak organı işitme duyusu ile eşleşmektedir. Bu durumda İŐİTİM İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

(7.c) cŵmlesinde *ağzı kulaklarına varmak* deyiminin SEVİNÇLİLİK kavramsal alanına genişlediğinin farkına varılabilmektedir. *Ağzı kulaklarına varmak* deyiminin anlamının MUTLULUK YUKARIDADIR kavramsal metaforuna dayalı olduğu gŵrŵlmektedir. Bu deyimde kulak organı, ağz organına gŵre yukarıda yer alan bir nesne olarak ele alınmaktadır. Bu durumda MUTLULUK YUKARIDADIR kavramsal metaforunun etkili olduğunu sŵylemek mŵmkŵndŵr.

Sonuç

ÇalıŐmamızda bilişsel dilbilimin kuramları ve yŵntemlerine dayanılarak *kulak* sŵzcŵėyŵle kurulmuş deyimlerin anlamları incelenmiŐtir. AraŐtırmamızda ŵrnek olarak aldığımız cŵmlelerde, *kulak* sŵzcŵėyŵle kurulmuş deyimlerin anlamlarının kavramsal metafor, kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmalara dayalı olduğu gŵrŵlmüŐtir.

AraŐtırmamızın konusunu ilgilendiren ŵrneklerde, KULAK KAPTIR kavramsal metaforunun *kulaklarını tıkamak* (bkz. 3.d), *kulağının zarı patlamak* (bkz. 5.a), *kulakları patlatmak* (bkz. 5.b) deyimlerinde etkili olduğu anlaŐılmıŐtır. Bunun yanında, KULAK KAPTIR ve ANLAMAK İŐİTİMDİR kavramsal metaforlarının *kulağına çalınmak* (bkz. 4.a), *kulağına gelmek* (bkz. 4.b), *kulağına gitmek* (bkz. 4.c), *(birinin) kulağına koymak* (bkz. 6.a), *kulakları dolmak* (bkz. 6.b), *(birinin) kulağını doldurmak* (bkz. 6.c) deyimlerinde etkili olduğunun farkına varılabilmüŐtir.

ÇalıŐmamızda verilen cŵmlelerde, *kulağını tırmalamak* (bkz. 5.c) ve *kulağını okŐamak* (bkz. 7.a) deyimlerinin anlamlarının İŐİTİM DOKUNUŐTUR kavramsal metaforuna dayalı olduğu gŵrŵlmüŐtir. *Kulaklarını dikmek* (bkz. 2.h) ve *kulakları dikilmek* (bkz. 2.i) deyimlerinin anlamlarının DİKKATLİLİK YUKARIDADIR kavramsal metaforuna, *ağzı kulaklarına varmak* (bkz. 7.c) deyiminin anlamının ise MUTLULUK YUKARIDADIR kavramsal metaforuna dayalı olduğu anlaŐılmıŐtır.

Araştırmamızda örnek olarak aldığımız cümlelerde, DİKKAT İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin *kulağını açmak* (bkz. 2.a), *kulak kesilmek* (bkz. 2.b), *kulak vermek* (bkz. 2.c), *kulak asmak* (bkz. 2.d), *kulak kabartmak* (bkz. 2.e), *kulağı (bir şeyde) olmak* (bkz. 2.f), *göz kulak olmak* (bkz. 2.g), *kulak asmamak* (bkz. 3.a), *kulak ardı etmek* (bkz. 3.b), *yarım kulak dinlemek* (bkz. 3.c) deyimlerinin anlamlarını güdelediğinin farkına varılabilmektedir. İŐİTİM İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin *kulakları duvar olmak* (bkz. 1.b), *kulakları ağır işitmek* (bkz. 1.c), *kulak misafiri olmak* (bkz. 4.d), *kulaklarına inan(a)mamak* (bkz. 7.b) deyimlerinde ektili olduğu görülmüŐtür.

İnanıyoruz ki çalışmamız deyimlerin anlamlarını incelemekle uğraŐan araştırıcılara kolaylık sağlayacak ve deyimlerin incelenmesinde farklı bir ışık tutacaktır.

Kaynaklar

- Abasıyanık, S. F. (1970). *Bütün Eserleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Adıvar, H. E. (1971). *Sinekli Bakkal*. Ankara: Atlas Kitabevi.
- Arıca-Akkök, E. (2015). “Sözvarlığı Öğretiminde Bilişsel Yaklaşımlar“. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1/3, 15 – 28.
- Barçot, B. (2017). *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučiliŐna naklada.
- Celep, Ö. (2013). *Dillerden Düşmeyen Deyimler ve Öyküleri*. İstanbul: Akis Kitap.
- Chen, J. (2005). “Comparisons of English & Chinese Body-part Metaphorization Cognitions“. *Journal of Liaocheng University*, 1/3, 1 – 29.
- Çelen, M. (2008). *Meral Çelen’in Anıları: Aziz Nesin’li Yıllar*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Çelik, B. (2012). *Suluk Bir An*. İstanbul: Can Yayınları.
- Çelik, Y. (2017). “Türkiye Türkçesinde Duyu Organlarıyla Kurulan Deyimler“. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, Samsun, 72 – 79.
- Esendal, M. Ő. (1983). *Sahan Külbastısı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Gibbs, R. W. (1997). “Metaphor in Idiom Comprehension“. *Journal of Memory and Language*, vol. 37, 141 – 154.

Güntekin, R. N. (2017). *Çalkıkuşu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

İlhan, A. (1973), *Yaraya Tuz Basmak*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Kanık, O. V. (1969). *Denize Doğru*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Kerovec, B. & Öner, Ö. (2018). “Türkçe Göz ve Hırvatça Oko Adlarından Türemiş Deyimler, Sözcükler ve Soyut Anlamları Üzerine Karşılaştırmalı Analiz“, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5/11, Burdur, 7 – 17.

Kövecses, Z. & Szabó, P. (1996). “Idioms: A View from Cognitive Semantics“. *Applied Linguistics*, 17/3, 326 – 355.

Kövecses, Z. & Radden, G. (1998). “Metonymy: developing a cognitive linguistic view“. *Cognitive Linguistics*, 9/1, 37 – 77.

Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*, 2. Baskı. Oxford: Oxford University Press.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: Chicago University Press.

Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: a Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: Chicago University Press.

Lakoff, G. (1993). “The contemporary theory of metaphor“. In: Ortony A, editor. *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 202 – 251.

Niyazi, M. (1974). *Varolmak Kavgası*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özer, S. (2017), “Türkçede Vücut Organ Adı Olarak 'Kulak' Sözcüğünün Kavramsal İçeriğine Bilişsel Yaklaşım“. *Turkish Studies*, 12/7, Ankara, 291 – 310.

Özkan, F. & Şadiyeva, G. (2003). “Somatik Deyimler“. *Bilig*, S. 24, 135 – 157.

Paşalıoğlu, C. (2016). “Ruşça ve Türkçe Deyimlerde ‘Baş’ ve ‘Göz’ Kavramları (Kültürdilbilimsel Çözümleme)“. *International Congress on Social Sciences*, Antalya, 92 – 104.

Peçenek, D. & Ay, S. (2010). “Deyim Tanımlama Sürecinde Bilişsel Biçem Farklılıklarının ve Bağlam Bilgisinin Rolü“. *24. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, ODTÜ Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Ankara, 244 – 256.

E. SOLAK, M. BAŐIĆ

ÇAKŪ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences
Cilt/Volume: 11, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2020): 138-150 (Atf için/To cite).

SarıtaŐ, S. (2012). "Türk KŪltŪründe YŪzle İlgili Deyim ve AtasŖzleri Ūzerine Bir ÇalıŐma". *Selçuk Ūniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28/2012, Konya, 175 – 181.

Seyfettin, Ŗ. (1976). *Kızıl Elma Neresi?*. Ankara: TŪrk KŪltŪr Yayını.

Stanojević, M. M. (2013). *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Biblioteka Srednje Europe.

SuyŪtŪ, C. (2014), *Halifeler Tarihi*, Çeviren: Onur Ŗzatağ. İstanbul: ŖtŪken NeŐriyat.

Őafak, E. (2014), *Bit Palas*, 39. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.

Taner, H. (2015), *Koyma Akıl, Oyma Akıl*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

YeŐildağ, S. (2011). *AŐk Senin Bir Tarifin Var Mı?*. İstanbul: Cinius Yayınları.

<https://www.dersimiz.com/> (Deyimler SŖzlŪğŪ BŖlŪmŪ) EriŐim Tarihi: 03.01.2020

<https://www.haberler.com/> - Erişim Tarihi: 03.01.2020

<http://tdk.gov.tr/> (AtasŖzleri ve Deyimler SŖzlŪğŪ BilŪmŪ) EriŐim Tarihi: 03.01.2020